

ANTONI BACH I RIU

ARXIU DE LA CASA PALLERES DE SOLSONA,
DIPOSITAT A L'ARXIU DIOCESA DE SOLSONA

Actes III Congrés d'Història de la Medicina Catalana.

Lleida, 1981. vol. II.

ARXIU DE LA CASA PALLERES DE SOLSONA.
DIPOSITAT A L'ARXIU DIOCESA DE SOLSONA

ANTONI BACH I RIU

Aquest material documental i bibliogràfic de la família Pallerès, de Solsona, fou dipositat vers el 1924 al nostre Arxiu Diocesà, o de l'Església de Solsona, degut a l'interès de Mn. Joan Serra i Vilaró, que llavors tenia cura tant de l'Arxiu com del Museu.

La documentació en pergamí, que tenia relació amb l'abadia o el bisbat, està entre els altres pergamins de l'Arxiu; alguns d'ells estan per catalogar i són els més moderns.

Dels impresos, llibres i fulls, hi ha quelcom catalogat, que és ço que ha semblat més interessant. Hi ha una quarantena de volums catalogats, i una vintena de carpetes de folis i plec de paper.

Ço que resta per a catalogar són llibres litúrgics i papers de comptes i administració particular, que no afecten al nostre tema.

Els anteriors arxivers ja havien procurat seleccionar el que semblava més interessant, i particularment els llibres referents a la farmàcia pròpia de la família.

És natural que una família, que ha tingut més de cinc segles de persistència a la ciutat de Solsona, disposi de tota classe de llibres i documentació. Entre els Pallerès hi hagué pagesos, mercaders, paraires, botiguers, col·lectors dels comtes de Cardona, canonges, catedràtics, però la professió que persistí més al tronc principal dels Pallerès fou la d'apotecari i adroguer. La situació econòmica en que es trobava donà ocasió a que l'apotecari o el col·lector Pallarès fossin bons prestamistes de cereals o de numerari.

Deixant per al final l'estudi genealògic de la família Pallerès, començaré encetant el tema que m'he proposat. No tot aquest material catalogat es refereix a la medicina, si bé hi apareix en llibres destinats a la mateixa, i en d'altres de comptabilitat familiar, o correspondència.

El primer volum del catàleg, i primer que es conserva sobre el nostre tema és del 1500. És un volum de 14 cm. d'ample per 33 d'alt; 264 folis d'aquest format, més 20 folis d'index; enquadrnat en pergamí i folis de paper.

Comença d'aquesta manera: "En nom de Deu sia edala gloriosa Verge madona santa maria, mare sua e del glorios arcangel moss Sent Miquel e del Glorios martir mos Sent Sebestia e dela gloriosa apostolesa Santa maria magdalena e de tots los sants e santes de paradís, amen.

Comens jo anthoni Payllarès apothecari lo present libre en lo qual seran continuats tots e sengles deutes axi per medecines com de qual sevol altra cosa feta; comensat a XXVIII de nohembre del any de la Nativitat de ntre. Senyor deu, mil D, pregant ntre. Senyor deu lom dexe ben principiari e millor finir salut de la mia ànima e aumentació dels bens temporals. Amen. + fiat + fiat".

Conté receptes i el compte dels medicaments entregats. Una d'aquestes diu així: "Deu lo Senyor en Pere argerich, çabaté, a VI de juliol de 1500, per un mistio cordial he contra spasme, feta de

jonzeniga; aygues en les quals fou infús iiii grans peònia, he ab dita cola dura fou ajustat gra exops he smaragdes, corai he altres materials; paguí per sa filla japica, mestre miquel de Johan.

Mes per idem, oli de lor per untar lo ventreyt he la serna de la squena, per la dita".

El volum nº 2, és del mateix format del de 1553; no és de la farmàcia, sinó de comptabilitat d'un col·lector del bisbat.

D'aquesta centúria 1574-1586, hi ha els volums 27 i 28. El 28 es refereix a la comptabilitat del bisbat, com el 2; el 27, de 34 fulls i format de 21 per 16 cm., porta una part del procés de Joan Restoll, apotecari de Cervera, contra la vídua de Gaspar Restoll, apotecari de Barcelona.

En el nº 3, del 1600 entre els comptes familiars n'hi ha de medicaments.

Del 4 fins al 8 són volums de comptabilitat de l'empresa familiar, mercaders, pagesos i prestamistes. S'hi palesa la seva relació comercial amb tota la comarca de Solsona; van del 1600 a 1666.

El número 9, del 1627 a 1631, posa "Llibre terser de Francesch Lluc Assamort Aont assentare mos negosis. Plàcia a la divina Magestat y a la gloriosa Vergemaria y al gloriós St. Francesch. sie tot al servey de deu. 1627".

Aquest Francesc Lluc era nebot d'en Pallerès, mercader.

El volum 10 torna a ésser de comptes i medicaments. Molts van dirigits als pobres de l'hospital. Es del 1631.

El llenguatge normal, que s'empra en aquests llibres és el català, amb molta escaïguda del llatí. Per exemple, en els comptes de les receptes hom escriu el nom del destinatari en català, així com el compte i la forma d'utilitzar la medicina, però la recepta, fora dels primers volums, és escrita en llatí amb les conseqüents abreviacions, que també es fa en català.

En alguns llibres, sota cada registre de medicament, hi ha el nom del metge; entre la data 1631 i 1648, s'hi troba el Dr. Beneyt i el Dr. Massanés, i en algunes el de Pallerès i el Dr. Lloret.

En el volum 11, del 1635, hi trobem aquesta nota: "Fco. Pallerès, V.I. Professori Civitatis Celsone...", que comprà un violari per 42 ll. de les quals n'havia de cobrar 6 ll. cada any, i després d'ell passarien a Isidre Llorens, "medicine Dris. dicte Civitatis Selsone". El venedor del violari fou en Gabriel Valent d'Olesa, bisbat de Barcelona, i el notari en Narcís Hieroní Ledó de Barcelona.

Els volums 12 al 18 del 1633 a 1690 porten altres comptes de medicaments i de l'adrogueria. El 15 comença així: "Llibre Major de Comptes de la Botiga de Mi Joseph Pallerès, en lo qual se assentan tots los comptes tant de Med^{nas}, com de Drogas, Cera y altras cosas". El primer compte i medicina és del Sr. Bernat Coma, notari. Comença el 1663.

El volum 19, de 1616 a 1807, és de comptes molt variats, però en uns fulls de 1709, temps de l'apotecari Josep Pallerès, es creen censals a favor d'ell, molts dels quals eren per a pagar les medicines que devien els censalistes (f. 94).

Entre 1682 i 1698 s'ompliren el volums 20 al 23, d'un format i estil semblants, 32 cm. x 21, poc més o menys. En el 21 hi trobem comptes de la botiga d'en Claret, de robes i passamans; aquest Claret era parent de l'apotecari Josep Pallerès. Un exemple de l'estil del llibre 23, de 1690 a 1698, és el següent: "Vuy que comptam als 16 de

Jener de 1695, avent passat tots comptes ab lo Rt. Dr. Anton Corumines, pre., tant de medicines, com de altres mercaderies, y passats tots comptes, tant de dades com de rebudes, quede dévent tretse lliures, dic a 13 ll., y per ser axò veritat, fas la present clarícia, dia y any assignat (f. 24)".

Escrit en forma de Diari, al 24 de juny de 1690, posa aquesta recepta i compte: "dit dia, per dit, nés una p^o cord^l. ad duas doses de jg. conf^s. saragde ij de pul^s. CCVII g Syr aretosae, iii g $\frac{1}{2}$ aquae viperinae, m^e. 14 ss."

El volum 25, de 1699 a 1710, comença amb aquestes paraules: "Libre Major Segon, en lo qual presegueixen los comptes de las medicinas de la botiga de mi Joseph Pallarès.

Comensa en lo Any 1699 inclusiu".

En una nota ens assabentem que en aquest temps la farmàcia funcionava en societat: "Fins aquí e pagat, jo Joseph Pallarès, per lo capital de la dita botiga, la qual està encarregada a Pau (Pallarès), 504 ll. 16 ss. i 7 diners; ço és, donant a ell una part de la ganància y per a mí, dos parts, y de aquí al davant, tot lo que se a comprat se a pagat de la mateixa cosa, y de aqueixa manera va corrent lo negoci, (f. 252).

Referent al bisbe que hi havia aleshores, Fra Guillem de Goñalons, posa diverses notes: "Deu lo III^m. Señor Bisbe de Solsona per la paga de atrás...159 ll. 3 ss. (f. 143)

185 ll. 13 ss. 10 d. (f. 144)

202 ll. 19 ss. 6 d. (f. 144 v)".

Al 14 de setembre de 1703 hi ha assentada aquesta recepta: "per la llima. iijj g. de herbarum emolien. y A.S. iij g. oley viol. ij g. conf^s. diacathos jg. $\frac{1}{2}$ Cassiae fistulae, jg. salis, ijgg. mellis proclistere" (f. 143 v).

Durant els darrers anys del segle XVII i el primer terç del XVIII el titular de la farmàcia fou en Josep Pallarès; per això els llibres del seu temps segueixen una mateixa normativa administrativa, fet que es continua en el seu fill, també anomenat Josep.

Des del volum 26 al 31 (fora del 29, que porta la comptabilitat familiar com a propietari pagès), es troba el compte de la botiga amb els assentaments de les receptes en llatí, el seu preu i destinatari.

Per aquestes llistes ens assabentem d'una colla de personatges artistes i notaris de la família Aguilar.

Una recepta del volum 31, posa: "lo 16 del dit mes de maig (1750) i per dita soSr^a iijg. sperm Ceti, sepe". Era per a la Srª Rosa, mare del notari Domingo Aguilar (f. 255).

Tornen a ser interessants per al nostre tema els llibres, impresos, nº 33 i 34. El primer és un tractat de medicina, de 35 x 21 cm. de format. Hi falten fulls al començament. Després del foli 186 torna a començar una nova numeració, i té escrita o impresa aquesta, que seria segona portada: "LAZARI / RIBERII / CONSILIARII / ET MEDICI REGII / ATQUE / IN MONSPELIENSI UNIVERSITATE MEDICINAE / PROFESSORIS ET DOCTORIS, MONSPELIENSIIUM DECANI / PRAXIS MEDICA CUM THEORIA / EDITIO NOVA / A MENDIS PURGATISSIMA / CUM DUPLICI INDICE, PRIMO CAPITUM ET SEGUNDO RERUM, AMPLISSIMO /

LUGDUNI / SUMPTIBUS ANTONIOREM CELLIER PTRIS ET / FILLII, VIA MERCATORIS, SUB SIGNO D. ANTONIE. / M D C L X X I CUM PRIVILEGIO REGIS

En aquesta portada hi ha un dibuix de flors. El text sembla una

espècie d'enciclopèdia mèdica. És escrit en llatí.

El volum 34 és l'altre imprès, d'un format semblant, és un diccionari, primer, llatí-català, amb 222 folis, català-llatí amb 108 folis; a més un ONOMASTICON, amb 96 folis. Hi falta el començ i el final. Sembla una obra del segle XVIII.

La documentació d'aquest fons Pallerès, que hi ha en els plec que venen a continuació, s'estén des del segle XVI a finals del XIX. Són papers de l'administració particular; algun es refereix a la casa ducal de Cardona (n° 35 de 1544); altres a l'administració del bisbat; plets i processos, i finalment documentació manuscrita o impresa de la secretaria de l'Ajuntament de Solsona i d'altres llocs, d'on no fou secretari en Joan Pallerès, vers la mitjanja del segle XIX.

En aquesta documentació, i segurament en la que falta per a catalogar, hi ha moltes notícies que interessen per a la història de la família i de Solsona. Pertocant al nostre tema hi ha algunes notícies que podem aprofitar.

Des del 1699 a 1716 trobem el capellà Josep Pallerès, que residia a l'hospital de Santa Creu de Barcelona, que en diverses ocasions fa procuradors seus a d'altres capellans de Solsona, i se'n guarda un inventari dels seus bens particulars, de 1717 (plec 44).

Visita d'inspecció

En un full timbrat amb el segell reial i la llegenda, CAROLUS IV D.G. HISPANIARUM REX, hi consta la certificació d'una visita d'inspecció, de 1805: "En la ciudad de Solsona, Obispado de la misma a los veinte y seis del mes de Agosto, del año Mil ochos. cinco. El Señor Dn. Fran^{co}. Cò Juezf Visitador, con concurrencia intervencion de mí el infro. Esno. y concurrencia del Don Antonio Muixí Médico y del Lic^{do}. Nicolás Llobera Cirujano, ambos de la misma, se constituyó en la Botica de Josef Pallerès Boticarios de dha., el qual recibió juramento en la forma regular por ente mí dho. Esno., baxo el qual prometió dar bien y lealmente la Visita de dha. su Botica, sin ocultar ningún medicam^{to}, ni medicina, y que la tal Botica le pertenece por herencia de sus pasados; luego le pidió el título, y lo presentó firmado por Dn. Gaspar Balaguer thnte. (teniente) de Protomédico, dado en Barna. a veinte y quatro Marzo del año Mil set^{os}. noventa y siete; Y habiendo dho. Señor Visitador pedido los libros, sobre los quales trabajava, vió q. todos estaban corrientes; Seguidamente le pidió los pesos, pesas y medidas y todo se halló conforme, junto con el Laboratorio. Y finalmente le fueron pedidas varias drogas y medicinas simples y compuestas, y todo se halló bien, a excepcion de la triaca magna q. le mando dho. Señor había de ser elaborada en el Rl. Colegio de Madrid, y así lo firmaron dhos. Sres. Visitador, Testigos y Visitado, junto conmigo el Esno. de q. dou fe = Fran^{co}. Cò = Don. Antonio Muixí = Lic^{do}. Nicolás Llobera = Josef Pallerès = Ante mí Josef María Sayrols Esno."

"Termina con el escatocolo de la legalización de la copia, firmada con la firma propia de dicho escrivano" (plec 53).

Del 1809 és una instància de Josep Pallerès y Jaltar, en la qual exposa que el 1797 l'administració de l'Hospital de Pobres Enfermos de

Solsona li confià el càrrec de "Boticario" de dit hospital, amb l'obligació de proveir-lo de medicines, i cobrant solament vuit sous de cada vint del valor del medicament. Amb aquest motiu sollicita que l'eximeixin del sorteig per a la formació del terç de Miquelets. Sembla que la "Junta de Agravios" li concedí. Els anys següents és la vídua, Rosa Pallerès que ho sollicita per al seu fill, del qual diu que és l'únic apotecari que té Solsona.

De fet, en aquests anys hi hagué molts hospitalitzats a Solsona, i en els llibres parroquials hi consten moltes defuncions.

Del 1811 hi ha un imprès oficial de "LA COMISION ESTABLECIDA PARA ENTENDER EN LAS EXCEPCIONES DE LOS QUINTOS DEL ACTUAL CUPO DEL PRINCIPADO DE CATALUÑA", en el qual es declara lliure de l'actual reemplaç a Josep Pallerès, fill de Thomàs i de Rosa Jalmar. Es datat a Berga a nou de novembre de 1801, i després dels subalterns signa José Mambrina.

Genealogia dels Pallerès, apotecaris

Pot ser que en la documentació del nostre Arxiu Diocesà es trobin antecedents concrets dels farmacèutics o boticaris Pallerès, ja que aquesta nissaga és molt antiga a Solsona, on existeix l'antiga gran masia Pallerès.

Fins ara hem trobat notícies de l'apotecari Joan Pallerès, del 1459, i de sa muller Caterina.

Fill d'aquest fou Antoni Pallerès, 1493-1547; en aquesta darrera data apareix Francesc Pallerès, mercader.

El 1544 hi havia un Pallerès que era col·lector del duc de Cardona. Fills d'Antoni Pallerès foren en Gabriel, que fou pareire, i Francesc, metge (1584).

El 1597 en Joan Pallerès, vídu, es casa amb la vídua Francesca; d'aquest Joan, apotecari, i Francesca en nasqué Hilari Pallerès, de la mateixa professió.

En els mateixos anys hi havia en Francesc Pallerès, el metge, casat amb Ana, pares de Francesc, doctor en medicina (1639).

Fill d'aquest darrer Francesc fou en Josep que es casà amb Francesca Bordons, família de mercaders i artistes. Morí el 1656.

El 1654 es troba altre apotecari, en Joan Pallerès.

Francesc Pallerès, fill de Josep i Francesca, visqué fins a 1696.

En aquest any ja actuava en Josep, apotecari, fins al redós de 1721, en que trobem Antoni i Teresa Vilaseca.

Fill d'aquests fou en Tomàs Pallerès, apotecari (1779), casat amb Dorotea Llorens i Aguilar. Continua la professió familiar en Josep, que es casà amb Rosa Jalmar, d'una família de notaris (1805). Fill dels dos fou altre Josep Pallerès, que era també secretari de Solsona i suplent de Llobera; es casà amb Ramona Bonany (1831).

Fill d'aquests fou en Tomàs Pallerès i Bonany, nat el 1838, que fou el darrer dels apotecaris.